

Croatica XXIII/XXIV (1992/1993) – 37/38/39

Izvorni znanstveni članak

Jelka Vince-Pallua

TRAGOM HRVATSKIH OAZA U IRPINIJI U
JUŽNOJ ITALIJI

UDK 808.62(450) * 801:316

U pokrajini Molise u južnoj Italiji postoje i danas tri mjesta naseljena hrvatskim stanovništvom. O njima se gotovo ništa nije znalo sve do konca prošlog stoljeća kada su se neki učenjaci počeli zanimati etnografskim i jezikoslovnim pitanjima moliških Hrvata. I novija, sasvim rijetka istraživanja, usmjerena su opet na Molise, što nije čudno, budući da je jedino ondje opstala živa hrvatska oaza. Svrha je, međutim, ovoga članka, rekonstruirajući njihove tragove, ukazati na nekoć nedvojbeno brojnu prisutnost hrvatskih kolonija koje su, bez sumnje, postojale i južnije od Molisa, ali su se tokom stoljeća stopile s talijanskim nacionalnim tkivom. Naročito naglasak stavljen je na kraj jugoistočno od Molisa, granično područje između pokrajina Campanije i Puglije – na IRPINIJU, provincija Avellino. U tu se svrhu razmatraju toponimi, povijesna svjedočanstva, arhivski izvori te zapisana folklorna građa – pjesme i običaji. Posredno se pokušava utvrditi vrijeme dolaska doseljenika u ovaj dio Napuljskoga kraljevstva.

Hoc primum Dalmatiae gentes incoluere castrum ac a fundamentis erexere templum anno 1531 – natpis je na kamenom arhitravu portala crkve Svete Marije u Palati u Molisima. Izreku »Sacs loquntur«, osim za moliške Hrvate i danas održane u tri naselja u Molisama (Kruču, Stifiliću i Mundimitru), ne možemo, nažalost, primijeniti i za one u južnijim dijelovima Italije. Do tih krajeva treba zato krenuti drugačijim putovima.

Postoje mnogi lokaliteti koji već svojim imenom odaju slavensku prisutnost na jugu Italije: Schiavo u Calabriji, Schiavoni u Campaniji, Polcarino degli Schiavoni u Irpiniji, Ginestra degli Schiavoni kraj Beneventa, Pontone degli Schiavoni na poluotoku Garganu itd. Često se nazivi Schiavo, Schiavone koriste kao sinonimi za dalmatinsko ili hrvatsko ime – tako npr. prema navodu iz 1584. godine, u Polcarinu župnička služba nije povjerenata talijanskom svećeniku, nego »ad Ecclesiastico di nazione Schiavone, o Dalmatino« (Vitale, 338); usp. »Colonia de' Schiavoni, originari della Dalmazia Europea« (Vitale, 320). Već 925. godine papa Ivan X spominje Hrvate i Hrvatsku pod imenom *Slavi* i *Schiavonia*, a poznatu, tako često spominjanu Rivu degli Schiavoni u Veneciji Bartolomeo degli Occhi naziva Riva od Hrvatov.¹ Poznato je da se npr. hrvatski knez Branimir naziva »Branimiro dux Slavorum«.² Ima, međutim, geografskih naziva koji izravno uključuju dalmatinsko, a ponekad upravo hrvatsko ime. No, krenimo redom.

Vrlo je dojmljiv i očaravajući primjer potvrde o sigurno brojnim i kompaktnim dalmatinskim kolonijama na tlu južne Italije do kojeg sam došla prelistavajući rimske novine »La Repubblica« i njezin prilog petkom *Il Venerdì* (17. siječnja 1992, br. 205) koji objavljuju kartu iz prvoga modernoga atlasa *Theatrum orbis terrarum* iz 1570. godine, nizozemskoga kartografa Abrahama Orteliusa. Sasvim u kutu karte, koja pokazuje donji dio talijanske čizme (Graecia Maior), zapeo mi je za oko naziv koji bi inače upućivao da se nalazimo na istočnoj obali Jadrana, u Dalmaciji – DELMATIA. Naziv je na karti smješten zapadno od poluotoka Gargana, dakle u današnjim Molisama, gdje su se Hrvati, kako je poznato, sačuvali do danas.

¹ Podatak iz razgovora s prof. dr. M. Bertošom.

² Dodatnu teškoću u tumačenju toga naziva unosi činjenica da se ponekad u ovim izvorima ime Schiavoni upotrebljava za Albance koji su se također naseljavali na tim prostorima. Tako npr. d'Amato u svom članku miješa značenja – jedanput kaže »nazione schiavona o dalmatina«, a drugi put »Schiavoni od Albanesi« (str. 222).

Nije poznato da se ikad koji dio Italije tako nazivao, no očito je da je već u doba Orteliusa bio gusto naseljen dalmatinskim doseljencima kad ga je Ortelius čak nazvao *Delmatia* i to upravo u vrijeme (1570. prvo izdanje atlasa) nakon većih selidbenih valova tijekom 15. i 16. stoljeća.³ U popratnom tekstu ispod karte ističe se da se *Theatrum orbis terrarum* predstavio kao zbir znanja ne samo geografskih nego i povijesnih, političkih, mitoloških i da su ga od Orteliusa naručili bogati nizozemski trgovci koji su zahtijevali od svojega sugrađanina nove podatke o političkim događajima u zemljama s kojima su trgovali. U tom svjetlu naziv *Delmatia* možemo tumačiti ne kao strogo geografski pojam, nego više kao geo-politički i pojam koji oslikava tadašnja povijesna zbivanja – veće seobe iz Dalmacije na drugu stranu Jadrana.

Zanimljivo je istaknuti na već spomenutom poluotoku Garganu ne samo lokalitete koji već u svom imenu odaju slavenske žitelje – Coppa Schiava (današnji Vico di Gargano), Pontone degli Schiavoni (današnji Peschici), nego toponime koji upravo uključuju izravno hrvatsko ime – Punta CROVATICO i Grotta CROVATICO na samom vrhu poluotoka između spomenutog mjesta Peschici i Vieste. Postoje i toponimi koji su samo preneseni geografski nazivi iz Dalmacije, npr. u unutrašnjosti Gargana (današnji Monte Sant' Angelo) nekadašnji Valle RAGUSA⁴ te Lago di LESINA na zapadnoj strani poluotoka, imena današnjeg Dubrovnika i Hvara. Isto tako južnije od poluotoka Gargana u Apuliji nailazimo na imena dalmatinskih lokaliteta Šibenik i Trogir prenesenih na talijansku stranu – Vicinia SCIBINICO kraj Molfette te Ponte Alma di TRAU kraj Francaville Fontane na samoj peti talijanske čizme.

Poznato je da je naselja s hrvatskim stanovništvom u južnoj Italiji bilo u Abruzzima, Molisama, Pugliji, Campaniji, ali i u Calabriji, Basilicatu te nešto i na Siciliji. U ovom prilogu izabrano je područje Irpinije s nekoliko hrvatskih naselja (na samom sjeveru pokrajine Campanije gdje graniči s Pugliom) da bi se na toj mikroregiji pokušalo pomoću povijesnih svjedočenja, arhivske građe, toponima te folklorne građe rekonstruirati tragove hrvatskih kolonija i ukazati na njihovo dalmatinsko podrijetlo.

U graničnom području između Campanije i Puglije, IRPINIJI, s glavnim centrom Ariano Irpino nalaze se lokaliteti koji su nekada nedvojbeno bili naseljeni doseljencima s istočne strane Jadrana, no tijekom stoljeća nisu se uspjeli oteti stapanju s talijanskom jezgrom. Ipak, mnogi pokazatelji govore da su tu nekada obitali doseljenici iz Dalmacije.

Selo GINESTRA DEGLI SCHIAVONI (SZ od Ariana), uspjelo je čak do danas sačuvati naziv koji upućuje na slavenske doseljenike. Selo VILLANOVA DEL BATTISTA (JI od Ariana) danas više ne čuva taj naziv, no sve do polovice 17. stoljeća zvalo se Polcarino degli Schiavoni.

³ U Molisama danas postoje tri hrvatska lokaliteta (Kruč, Mundimitar i Stifilić), a nekoć ih je bilo petnaestak.

⁴ Očito dolina na obroncima te planine, preka Monte – Valle.

SANT' ARCANGELO TRIMONTE (Z od Ariana), do 1864. godine zvan Montemale, nije ni danas ni ranije obuhvaćao Slavene u svom imenu.

Upravo do ovog podneblja naseljenog stanovnicima našeg podrijetla došla sam zapravo slučajno prateći bilješke s putovanja isusovca Bartola Kašića koji je u svojoj *Autobiografiji* iznio detaljan opis misionarskog pohoda po južnoslavenskim krajevima pod turskom vlašću početkom 17. stoljeća.⁵ Nasreću, Kašić nije žalio truda da nastavi s putnim zabilješkama i nakon što je prešao Jadran vraćajući se i putujući preko Barlette i Beneventa prema Napulju i Rimu.

Kašićeva *Autobiografija* poslužila je znanosti koja u njegovo doba nije ni postojala – etnologiji. Iz svjedočenja ovog isusovca o životu nekih južnoslavenskih krajeva pod turskom vlašću početkom 17. stoljeća dobili smo koliko toliko cjelovitu sliku o njemu, ali i prve, dakle najstarije pisane podatke o nekim etnološki zanimljivim pitanjima – zadržanom životu u Srijemu kao prvom pisanom podatku o jednoj hrvatskoj kućnoj zadrugi te o isječku iz života Hrvata u Italiji, što je za nas ovdje posebno važno.

S toga Kašićevog puta kroz Italiju na povratku u Rim dobivamo dragocjeni isječak iz života Hrvata u južnoj Italiji u 17. stoljeću (1613. godine) kada se s njima susreo dvadesetak kilometara južnije od mjesta Bovino (na granici između pokrajina Campanije i Puglije – u Irpiniji).

Zanimljiva je slučajna okolnost zahvaljujući kojoj je Kašić nešto saznao o Hrvatima iz toga kraja. Kašića su, naime, pratili dubrovački trgovci na čitavom njegovom misionarskom putovanju. Za vrijeme odmora u jednoj seljačkoj kućici razgovarao je s njima dubrovačkim govorom (Ragusino idiomate) pa ga je jedna mudra žena, domaćica kuće, opomenula da oprezno govore o državnim stvarima jer je ovdje prisutan netko tko razumije njihov govor. U razgovoru s njime saznali su da je on iz nekog obližnjeg kaštela i da »postoje mnogi drugi kašteli u tim krajevima puni naseljenika koji su prošlih godina pobjegli iz Dalmacije u ono vrijeme kada su Turci osvajali ona područja. Ovdje su se sklonili naši roditelji, podigli kuće te se svi među sobom služimo dalmatinskim govorom. S nama imamo i katoličke svećenike koji se služe rimskim obredom. Oni nam dijele sve sakramente i ostalo te nas uče što je potrebno za spas duše. Mnogi su već naučili i talijanski jezik s kojim mogu razgovarati s gospodarima te obavljati poslove s Talijanima. Oni obrađuju polja, uzgajaju stoku, stada volova, goveda i konja po brdima i poljima te ih marljivo i brižno čuvaju kao pastiri pod drevnom običaju svojih preda« (Kašić, 62, 63).

Ovaj zapis iz života Hrvata u tom dijelu Italije dragocjen je jer predstavlja najranije svjedočanstvo o životu ove kolonije koja je, bježeći pred Turcima, pristigla iz Dalmacije negdje u 15. stoljeću. Važan je i za

⁵ Kašićeva *Autobiografija* napisana je na latinskom 1649. godine i prvi put objavljena u izdanju JAZU 1940, a prije pet godina prevedena na hrvatski (dr. Stjepan Sršan) i izašla u izdanju Privlačice pod naslovom *Putovanja južnoslavenskim zemljama*.

nas ovdje jer u njemu nalazimo svjedočenje i potvrdu da se radi o doseljenicima upravo iz Dalmacije, prebjezima »...qui superioribus annis profugerant ex Dalmatia eo tempore quo Turcae illas regione occupaverint« (Vanino, 59), da se služe dalmatinskim govorom (*lingua Dalmatica*) i da su katoličke vjere rimskog obreda (»habemus sacerdotes nobiscum catholicos, romano situ utentes...« – Vanino, 59), svjedočenja koja je Kašić zabilježio na svom putu, a koja je dobio od kazivača s kojim se ondje susreo.⁶

Time što Kašić nije spomenuo lokalitet gdje se s Hrvatima susreo dobili smo zadatak da pokušamo pronaći mjesto, jednu točku koju treba smjestiti u koordinatni sustav prostora toga dijela Italije. Po geografskim, ali donekle i vremenskim koordinatama koje nam je zacrtao Kašić, možemo rekonstruirati gdje ih je on susreo i kada su onamo došli.

Ako pratimo Kašićev smjer kretanja: Bari – Barletta – Cerignola (Cirignola) – Orta – Ponte di Bovino – Bovino na putu prema Beneventu i Napulju možemo s dosta sigurnosti pretpostaviti da se Kašić susreo s Hrvatima u Irpiniji. Njegov podatak da je prošao kroz Ponte di Bovino,⁷ prenoćio u Bovinu, odslužio misu rano ujutro i susreo se s tim Hrvatima nakon što je, u društvu svoje pratnje, sišao s brda i, što je posebno važno, nakon cijelog dana jahanja, upravo bi odgovarao razdaljini od dvadesetak kilometara između Bovina i kraja gdje su smještene te hrvatske naseobine u Irpiniji koje se nalaze u smjeru prema Beneventu i Napulju.

Na svjedočenje iz 20. stoljeća o dalmatinskoj oazi u Irpiniji (*oasi dalmatina nell' Irpinia*) u ranije spomenutom selu Villanova del Battista naišla sam u talijanskom časopisu *Il Folklore Italiano* iz 1929. godine u članku poznatog talijanskog etnologa i folklorista Antonija d'Amata.

Hrvatski znanstvenici nisu se bavili tom oazom u Italiji koja se, budući mnogo manja, a time i krhkija, za razliku od moliških Hrvata, mnogo brže izgubila u talijanskoj sredini. Antonio d'Amato navodi stih iz jedne

⁶ Osim kod Kašića naći ćemo samo spomenute naše doseljenike u Irpiniji u nekim arhivskim izvorima objedinjenima u knjizi T. Vitalea *Storia della città di Ariano e sua diocesi*. U dijelu knjige koji ne govori o glavnom gradu Irpinije, Ariano Irpino, nego o njegovoj široj okolici koja pripada toj biskupiji, naći ćemo podatke s vizitacija (biskup Ferrera, vizitacija 1591. g.), procesa biskupskih posjeda itd. U Polcarinu (današnja Villanova del Battista) govori se o svećeniku »di nazione Schiavone o Dalmatino« (Vitale, 338), a u mjestu Ginestra degli Schiavoni opet se spominje dalmatinsko ime: »Ginestra de Schiavoni... che riconosca la sua origine da qualche colonia de Schiavoni originari della Dalmazia Europea« (Vitale, 336). U Montemalu se navode »superstiziosi Schiavoni« (Vitale, 336). Do knjige sam došla u Bolonji (Biblioteca Universitari) gdje je slavni Fortis bio glavni *custode*, a sama knjiga izdana je upravo u tom gradu.

⁷ U latinskom izvorniku pisano malim slovom kao *ponte di Bovino*. Radi se, naime, o lokalitetu Ponte di Bovino nekih šest kilometara sjevernije od grada Bovina. Kasnije ćemo vidjeti da se to selo spominje u jednoj pjesmi zabilježenoj u mjestu Villanova del Battista. Taj nevelik lokalitet nije moguće vidjeti na obično dostupnim kartama, nego tek u mjerilu 1 : 100 000.

uspavanke u kojoj se spominje Most kod Bovina »Se viene per ru ponte re Bovine« (d'Amato, 227),⁸ Ponte di Bovino, mjesto kroz koje je, kako smo vidjeli, Kašić upravo prošao pa se nakon gotovo jednog dana jahanja susreo s spomenutim žiteljima te hrvatske kolonije u Italiji. Taj podatak iz pjesme nađene kod d'Amata učvršćuje pretpostavljenu točku u prostoru Kašićeva kretanja kroz taj dio Italije. D'Amato piše o tim Hrvatima prvenstveno kao folklorist, navodeći njihove pjesme, običaje, uspavanke, narodne poslovice itd. Vrijednost je, međutim, Kašićeva susreta s njima što je to prvo pisano svjedočanstvo o životu ove poljodjelsko-pastirske kolonije (1613. godine), dakle već nekih stotinjak godina nakon dolaska tih doseljenika u kontinentalne južne talijanske krajeve smještene, grubo rečeno, na pola puta između Napulja i Foggie, a u tadašnjoj Napuljskoj kraljevini. U svom svjedočenju Kašiću naš je doseljenik govorio o »mnogim KAŠTELIMA u tim krajevima punih doseljenika koji su prošlih godina pobjegli iz Dalmacije...« U kasnijem pretraživanju talijanskih karata samo jedan kilometar sjevernije od spomenutog Ponte di Bovino naišla sam na toponima CASTELLO SCHIAVO koji se baš nigdje ne spominje i koji je moguće ugledati na karti tek u mjerilu 1 : 25 000.

Nije, međutim, uvijek jasno radi li se doista o prebjezima pred Turcima, kako ih imenuje Kašićev kazivač, ili o doseljenicima koje su pozvali feudanci u ona vremena kada su pojedini dijelovi južne Italije bili opustošeni kugom, potresima i ostalim nedaćama. Upravo ovome drugome idu u prilog podaci iz dvaju izvora koji se tiču spomenute Villanove: da je feudalac Pietro (Pierro) del Balzo nakon velikog potresa pozvao, da bi to mjesto ponovno napučio (»per ripopolarlo«), »... una colonia di Schiavoni dalla Dalmazia« (Guida d'Italia, 326) te da »contadini schiavoni erano richiesti come coltivatori dalla nobile famiglia del Balzo, ora presenti nelle terre di Polcarino (Villanova)« – (Perrone-Capano, 144), dakle bili su traženi kao ratari težaci na opustošenoj zemlji toga kraja.

Koliko je vladajuća obitelj del Balzo bila prisutna na talijanskom jugu govori susret još jednog njihovog člana, ali ovaj puta južnije, u mjestu Gioia del Colle u Apuliji. S tamošnjim Šklavunima i njihovim plesom i pjesmom susrela se 1497. godine napuljska kraljica Isabella del Balzo u čiju čast je spjevan ep *Lo Balzino* na talijanskom jeziku. Zahvaljujući Ruggieru di Pazienci koji ga je spjevao i u nj umetnuo tekst bugarščice onako kako ga je on svojim talijanskim uhom mogao čuti i napisati, dobili smo našu prvu zapisanu bugarščicu (vidi M. Pantić i P. Šimunović). Pretpostavku dr. Šimunovića da je kraljica Isabella del Balzo posjetila Acquavivu u Molisama mogli bismo razumjeti budući da se naziv tog lokaliteta odmah povezuje s Acquavivom naseljenom Hrvatima u Molisama. Ako pratimo kraljičino putovanje ususret svojem suprugu Ferdinandu I. Aragonskom, pažljivije će oko zamijetiti upravo u smjeru putovanja jednu

⁸ U villanoveškom govoru član *il* postaje *ru* i *lu* (*il ponte – ru ponte*), a *d* često daje *r* (*de Bovine – re Bovine*) – podatak iz d' Amatova dodatka *Note fonetiche e dialettali Villanovesi* članku navedenom u popisu literature.

drugu Acquavivu (Acquaviva del Fonte) deset kilometara udaljenu od Gioia del Colle gdje se Isabella susrela s tim slavenskim pukom. Zanimljiv je dojam dvorskog pjesnika koji je taj puk doživio kao koze koje skaču i viču na svojem jeziku, njemu nerazumljivomu.

O vremenu dolaska tih novonaseljenih Hrvata doznajemo iz usta čovjeka koji je Kašiću dao krnje podatke. Kada bismo doslovno shvatili Sršanov prijevod »maiores nostri« kao »naši roditelji«, mogli bismo shvatiti da su se doselili u te talijanske krajeve upravo roditelji Kašićeva su-govornika–kazivača, dakle jedna generacija prije njega. Kako se Kašić s njima susreo 1613. godine i čak da pretpostavimo da je kazivač star, svejedno bi i u tom slučaju njihovo doseljenje palo u 16. stoljeće. Zato bi bilo preciznije prevesti »maiores nostri« kao naši pređi, naši stari, što je uobičajena formula pučkog izražavanja i što bi se uklapalo u veći val seoba u Italiju već tokom 15. stoljeća.⁹

Precizniju, međutim, vremensku odrednicu njihova dolaska u Irpiniju (a koja se slaže s gore pretpostavljenim petnaestim stoljećem) mogli bismo pronaći ako uzmemo u obzir kada je živio spomenuti Pietro (Piero) del Balzo, jedan u nizu vladajućih članova plemićke obitelji del Balzo koji su vladali većim dijelom južne Italije pa tako i Irpinijom. U *Dizionario Biografico degli Italiani* (Istituto della Enciclopedia Italiana, Roma) utvrđuje se da se ne zna kada je Pierro del Balzo rođen, ali se navode neki datumi iz njegovog zrelog života, oba iz sredine 15. stoljeća (1454. i 1460.). Vrijeme doseljenja potkrepljuje još jedan podatak pronađen kod Perrone-Capana koji se prvo odnosi na Molise, a zatim na biskupiju Ariano Irpino o kojoj upravo govorimo: »*Contadini schiavoni si stanziano nel comitato del Molise, nelle valli del Biferno e del Trigno, alla metà del secolo XV; altri nella diocesi di Ariano Irpino, ora richiesti come coltivatori della nobile famiglia del Balzo, ora presenti nelle terre di Polcarino (Villanova), ove nell'anno 1509. risultano soggetti feudali del gran capitano Consalvo di Cordova*« (Perrone-Capano, 144). Oni su, dakle, stigli u područje biskupije Ariano Irpino (kojoj pripada i Villanova) negdje sredinom ili koncem 15. stoljeća, a o njihovoj prisutnosti u Villanovi (Polcarinu) postoji potvrda 1509. godine kao o podanicima velikog kapetana C. di Cordove.

Podatke s početka 20. stoljeća o nekadašnjoj koloniji na talijanskom jugu u selu Villanova del Battista naći ćemo u članku spomenutog Antonija d'Amata iz 1929. godine. On je u njemu sakupio folklornu građu – pjesme, uspavanke, poslovice, običaje, vjerovanja, a samim naslovom *Un'antica colonia Dalmatina nell'Irpinia: Villanova del Battista – folklore* dao je do znanja da se radi o dalmatinskim doseljenicima. Kasnije u tekstu govori o »*oasi dalmatina nell'Irpinia*« (222) i o »*nostalgia per la lontana Dalmazia*« (224) u jednoj uspavanki gdje se izričito spominje Dalmacija u 22. stihu (str. 224–225).

⁹ Vidi nešto o tome J. Vince-Pallua, *Autobiografija kao putopis*, Vjesnik, Panorama petkom, 29. travnja 1991, str. 8.

Nije lako tražiti u villanoveškim običajima jasne pokazatelje koji bi upućivali da ti običaji nisu talijanska svojina i da su stigli kao unos s druge strane mora, iz naših krajeva, budući da ne raspoložemo detaljnijim podacima o njima. Ipak, treba spomenuti proljetni običaj MAJO – MAIO, kojim su se za talijansko područje bavili talijanski i hrvatski etnolozi (A. M. Cirese, M. Gavazzi), ali opet samo u Molisama, a ne i izvan njih. Majo se u Molisama naziva još i PAGLIARA, po slami (paglia) ili po stogu sijena čunjastoga oblika, a u Villanovi CANNACO, po trstici (canna).

Maio ili *pagliara* ophodna je svečanost u nekim mjestima pokrajine Molise – prvenstveno u onima naseljenima hrvatskim stanovništvom, te u nekim obližnjim selima za koja se drži da su taj običaj preuzela od naših doseljenika.¹⁰ Na čelu povorke ide Majo, mladić koji na sebi nosi čunjastu konstrukciju od granja i trave okićenu cvijećem, puževim kućicama, kolačićima, sirom, itd. On pred kućama pleše i skače želeći domaćinima obilan urod, dok ga oni polijevaju vodom i darivaju mesom, brašnom, voćem i sirom. U Kruču u ophod ide prvo muškarac maskiran u zeleno, a iza njega skupina muškaraca koja nosi ukrašene zelene grančice.

U Villanovi ćemo također naći *MAJU* (NOM. MAIO, MAIU u dijalektu) zvanoga CANNACO, no to nije zelenilom maskiran čovjek, nego majsko drveće ili, bolje rečeno, majska grana. Rascvjetalu trsku (cannacco) djeca vole brati i njome se kititi za zabavu. Ranije se, kako kaže d'Amato, prvoga svibnja običavalo zabosti cvjetni *cannacco* okićen svilenim čipkama i zlatnicima pred vrata kuće zaručnice. Iz toga je nastala izreka »Hanno incannaccato la figlia mia« kao znak potvrde djevojci i njezinim roditeljima. Između moliškoga običaja i ovoga u Villanovi nećemo moći naći mnogo dodirnih točaka osim one osnovne da se radi o okićenom proljetnom zelenilu, da je kod oba prisutan naziv »maio« i, što je dosta važno, da se oba održavaju upravo prvoga svibnja. Majsku granu (drveće) u Villanovi možemo uklopiti u one rasprostranjene i drugdje po Italiji pod imenom maio i ne povezivati ga s moliškim majom – stožastom zelenom lutkom.

Nije sasvim jasno može li se vjerovanje u vještice koje noću lutaju oko dječjih kolijevki i sakate djecu povezati s istim vjerovanjima, vrlo raširenima u našim krajevima. U Villanovi se vještica naziva IANARA. Ona se za puna mjeseca, najčešće petkom, pretvara u vjetar koji noću ulazi kroz pukotinu na vratima, krađe stvari i sakati djecu u kolijevkama. Da bi se vještica odbila od kuće, stavljaju se iza vrata srp i metla, jer je ona bezopasna dok broji zube srpa i vlati metle. PUMPUNARE, vještac, također ima moć pretvaranja u vjetar. On, međutim, noću luta urlajući i bacajući kamenje.

¹⁰ Cirese donosi kartu rasprostranjenosti toga običaja u Molisama (v. Cirese, 209).

Južna Italija, donji dio apeninske čizme, prostor je koji je oduvijek bio izložen utjecajima mediteranskih naroda i njihovu doseljavanju. No uronjenost čizme u mediteranski bazen i okruženost sa svih strana morem kidala je veze sa zemljom podrijetla i stapala doseljenike sa starosjediocima. Upravo takvu sudbinu doživjela je većina kolonija pristiglih u južnu Italiju iz Dalmacije. Ako smo ovim prologom uspjeli da bar na trenutak posredno progovore o sebi – odakle su, kamo i kada došli, čime su se bavili, koje su uspavanke pjevali svojoj djeci u čežnji za dalekom domovinom, cilj je postignut.

LITERATURA

- Cirese, Alberto M, *La »pagliara« del primo maggio nei paesi slavomolisani*, Slovenski etnograf VIII, Ljubljana 1955.
- D' Amato, Antonio, *Un'antica colonia Dalmatina nell' Irpinia: Villanova del Battista (Folklore)*, Il Folklore Italiano, fascicolo II-IV, Napoli, Aprile-Dicembre 1929.
- Dizionario biografico degli Italiani*, Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani, Roma, odjeljak Del Balzo
- Enciclopedia Italiana*, XII. svezak, Roma.
- Gavazzi, Milovan, *Sull'origine della »pagliara« slavo-molisana, Che fastu*, Udine 1959.
- Guida d'Italia del Touring club Italiano*, Itália meridionale, terzo volume (Campánia, Basilicata e Calábria), Milano 1928. odjeljak Villanova del Battista.
- Kašić, Bartol, *Putovanja južnoslavenskim zemljama (Autobiografija)*, Privlaka 1987.
- Pantić, Miroslav, *Nepoznata bugarščica o despotu Đurđu i Sibirjanin Janku iz XV. veka*, Zbornik Matice srpske za književnost i jezik, XXV, Novi Sad 1977.
- Pavličević, Dragutin, *Hrvatske kućne zadruge I*, Zagreb 1989.
- Perrone Capano, Roberto, *Sulla presenza degli Slavi in Italia e specialmente nell'Italia Meridionale*, Atti dell' Accademia Pontaniana, V. XII, Napoli 1963.
- Razzi, Serafino, *La vita in Abruzzo nel cinquecento (Diario di un viaggio in Abruzzo negli anni 1574–1577)*, Adelmo Polla editore, 1990.
- Repubblica, Il Venerdì di Repubblica* (Roma, 17. Gennaio 1992, N. 205) Il Globo di Abramo.
- Rešetar, Milan, *Die Serbokroatischen Kolonien Südtaliens*, Wien 1911.
- Šimunović, Petar, *Šklavunske naseobine u južnoj Italiji i naša prva zapisana bugarščica*, Narodna umjetnost, knjiga 21, Zagreb 1984.
- Vanino, Miroslav, *Autobiografija Bartola Kašića*, Grada za povijest književnosti Hrvatske, knjiga XV, JAZU, Zagreb, 1940.
- Vince-Pallua, Jelka, *Autobiografija kao pučopis*, Vjesnik, Panorama petkom, Zagreb 26. travnja 1991.
- Vitale, Tommaso, *Storia della regia città di Ariano e sua diocesi, (Historiae urbium et regionum Italiae rariores VI)*, Bologna.
- Karte posebne – Ekonomski fakultet, Odsjek geografije, Sveučilište u Bolonji.

SUMMARY

TRACING CROATIAN OASES IN THE REGION OF IRPINIA IN
SOUTHERN ITALY

In the province of Molise in southern Italy Croatian villages founded in the fifteenth century still exist. Not much was known about them until the end of last century when some scholars began to investigate ethnographic and philological questions concerning the Croats of Molise who escaped from the Turks to the other side of the Adriatic. Most current investigation is also devoted to Molise since this is the only region where Croatian culture has survived without being fused with Italian.

The aim of this contribution is to reconstruct the traces of Croatian colonies in another part of Italy, south-east of Molise – a border region between the provinces of Campania and Puglia (Irpinia). With this aim in mind, written material – customs and poems, archives, historical sources, toponyms etc. – has been taken into consideration. The time of arrival of the new inhabitants in this part of the Neapolitan kingdom is also discussed.